

הדף היומי

!!! מקום זה מיועד להנצחה !!!

עיונים על הדף

מה הדין ב"הילך" - ומתי מוגדר "הילך"? (מי חיבר את "ספר חפצי")?

מסקנת הגמ' לאחר שהביאו כמה וכמה הלכות ששלח רבי אבא, דרש ר' זוטרא בשם רב שימי בר אשי, שבכל ההלכות פסקו להלכה כדברי רבי אבא ששלח לרב יוסף בר חמא. וזנה הגמ' לגבי מה אמר רב שימי את חידושו שנפסקה הלכה כרבי אבא, ובין הדברים ביארה הגמ', לגבי מודה במקצת ועדים פוטרים אותו, שחייב שבועה.

כלומר באופן שמלווה הוציא שטר חוב, והלווה טוען שפרע חצי, והעדים מעידים שפרע את הכל. פסק רבי אבא, שנשבע הלווה שפרע חצי, ומעתה גובה המלווה מחצה מהנכסים, אולם גובה רק מבני חורין ולא ממשועבדים, כדי לא להזיק ללקוחות שיכולים לטעון שסמכו על העדים שפרע את החוב ואין הקרקעות משועבדות. (ועי' בדברי הגמ' שפסקו כרבי אבא למרות שמר בר רב אשי טען שלכ"ע מוגדר כמשיב אבידה בזה שהודה יותר ממה שחייבו אותו העדים, ולכן רצה לפוטרו משבועה.) (עי' בארוכה בדברי החשק שלמה, שהביא את פשטות ביאור הש"ס לפי הרשב"ם שכאמור הנושא לפניו שהלווה נשבע כעין מודה במקצת וכו', אולם הביא לדון בארוכה שהנידון של שבועה ביחס למלווה. ועיין בדבריו.)

שואלים תוס' (ד"ה הלכתא) הרי פסק רבינו חננאל ש"הילך" פטור, א"כ מדוע לפנינו יש שבועה. לביאור קושיית התוס', נעלה בקצרה את עיקר הנידון ב"הילך", ויתבאר שדברי התוס' בקושייתם לא מוסכם על כל הראשונים, וכן תירוצם יהיה תלוי במחלוקת הראשונים שם בסוגיא.

בסוגיית הגמ' בבא מציעא (גז), הביאו את דברי רבי חיאי, הנושא של "הילך" הוא בהלכה השניה שלמדו במועד פסח, כלומר רבי חיאי, מלווה תבע את חברו 100, ואמר הלווה 50 פרעתי, והילך את ה- 50 הנותרים. מעתה יש לדון איך מתייחסים להודאה של 50, האם למעשה יש כאן הודאה במקצת, שהרי התביעה הייתה על 100, ובסופו של יום מחייב את עצמו ב- 50, וקו"ל שמודה במקצת חייב שבועה מהתורה, או כיון שאמר הילך על 50, לגבי זה אין כלל תביעה, ונמצא שכופר הכל 50 הנותרים, וממילא כופר הכל פטור משבועה. שיטת רבי חיאי שמוגדר כמודה במקצת ומחייב שבועה, ושם דנו בארוכה בזאת הלכה.

תוס' לפנינו טוענים, שכאשר המלווה תבע 100 והעדים אומרים שפטור הלווה לגמרי, והלווה מודה על משימים, לכאורה זה בדיוק כנידון של הילך, ומדוע פסקו כרבי אבא לחייב שבועה, והרי פסק רבינו חננאל להלכה שהילך פטור. עוד קודם שנבא לדון בדברי התוס' במה שתירצו, צריך לעיין בעצם קושייתם, הם שאלו שקי"ל "הילך פטור", בא נתבונן בדבריהם במה שכתבו בסוגיא בבבא מציעא (ד"ה ורב ששת) וז"ל ראה שהלכה כרב ששת וכו' (רב ששת חלק על רבי חיאי וסבר שהילך פטור). אכן, בספר חפצי שמענו דהילך חייב. עכ"ל. א"כ כל דבריהם זה לשיטת רבינו חננאל, אולם כפי שהביאו הספר חפצי פוסק שהילך חייב.

ועיין בהגהות המרי"ץ חיות על התוס' בבא מציעא, שהביא שיש שרצו לטעון שרבינו חננאל חיבר את הספר חפצי, ומעתה לאור דברי התוס' אצלנו בסוגיא מוכח שלא כך, שהרי הביאו תוס' שרבינו חננאל פסק שהילך פטור, ולהדיא כתבו שבספר חפצי כתוב שהילך חייב.

לובאמת בשם הגדולים, חלק ספרים, מערכת ת, אות קא, כתב כך "ספר חפצי - חיבר רבינו חננאל בן רבינו חושיאל. ומייתו ליה הראשונים ומיחסים אותו לרבינו חננאל כמ"ש בהגהות מיימוניות סוף ספר אהבה על התפלה, וכ"כ בהלכות שכנים וכו' בסמ"ק מצוה פב ושאר דלולים. עכ"ל. וב"אור החיים", (אות ת, רבנו חננאל ב"ר חושאל), הביא את הספרים שחיבר רבינו חננאל ובין הדברים הביא "ספר חפצי" (המובא בתוספות ב"מ דף ד' ע"א) כנראה בסמ"ק מצוה פ"ב ובהגהות מיימוניות על סדר התפלה בסופה ובהלכות שכנים פ"ג ובפסקי ריקאנטי סי' תס"ג. ע"כ תורף דבריו. אולם יש שם הגה"ה וז"ל "כבר העיר ה"ה שיר" זצ"ל שספר חפצי אינו לר' חננאל כ"א לרב חפצי בן יצחיה, ונשתבשו בתבית ר"ח, ר"ת רב חפצי וסבר שהוא רבינו חננאל וראה שאין עליה תשובה עליה, עיין במ"ש אמרו"ח ז"ל בפירושו לספר האשכול נחל אשכול ח"א דף ק"ח אות א" - ע"כ לשון הגה"ה.

ביארו תוס', שהנידון בסוגיא לפנינו אינו "הילך" כיון שרק שטר שיש בו שיעבוד נכסים וגובים בו ממשועבדים, מוגדר כהיל. וכפי האמור בגמ' יש טענה ללקוחות שסמכו על העדים, ולא גובים ממשועבדים לכן אין השטר מוגדר להילך.

עולה מדברי התוס' שמלווה שבשטר, בהלוואה רגילה מוגדר כהילך, אף אם הלווה ישלם כסף אחר, ולא צריך שאותו כסף שלוה היה עדיין אצלו בביתו. אולם ברש"י בב"מ (ד, א) כבר דקדקו כך, כתב רש"י (שם ד"ה והילך) "לא הוצאתם והן שלך בכל מקום שהם", בפשטות בא רש"י לחדש שאף בהלוואה שייך לומר דין "הילך", היינו למרות שיש כלל בהלוואת מומן ש"מלווה הלוואה ניתנה", אף אם הלווה לא הוציא ולא השיטמש בכסף, הגדרת המומן "להוצאה" ולא נחשב שיש תפיסה למלווה באותם המעות מחמת הרעיון שבעצם ההלוואה שהכסף נועד לשימוש, חידש רש"י שאף בהלוואה שייך לומר "הילך" והיינו שאם מוגדר הדבר ש"לא הוציא" את המעות ו"הילך" למלווה א"כ לגבי שאר המעות שנבעו עליהם הוא "כופר הכל" ולא מודה במקצת, חידש רבי חיאי שלמרות זאת הוא נחשב כמודה במקצת.

עלון יומי ללומדי הדף היומי יו"ל ע"י מדרשית הדף היומי פ"ח

מסכת בבא בתרא - דף קכח

אך בדקדוק לשונו של רש"י כאמור מדובר דווקא בהלוואה שלא הוציאה, ואם היה מוציא את הכסף והיה נותן לו תמורתו כסף אחר, אין זה בכלל "הילך" ובדאי שזה מודה במקצת ולא היו נחלקים בזה רב ששת ורבי חיאי, כך למדו הרמב"ם והר"ן בדעת רש"י, א"כ יעלה שבאופן הפשוט יהיה שייך "הילך" אך ורק בפקדון.

ואם כך, הרי שלא כדברי התוס' לפנינו בסוגיא שמבואר, שבכל מלווה בשטר שייך הילך. אמנם שם בסוגיא בב"מ כבר כתב הרשב"א שאף לשיטת רש"י אין כוונת הראשונים שייך הילך רק בפקדון ששרי באופן שההלוואה היא בשטר ויש שעבוד קרקעות, כמבואר שם (ה, א) שרקע מוגדרת ל"הילך".

דעת הריטב"א כפי שנראה מריהטת לשונו של רש"י לפנינו שיש לחלק האם הוציא את ההלוואה או לא, אם המעות בעין יש כאן "הילך" ואם הוציא את המעות אין כאן "הילך". (ועי' בשיטת הפני"י שם במהלך הסוגיא)

שיטת הגאונים (הובא ברשב"א ובר"ן) ש"הילך" נאמר ביו בפקדון ובין בהלוואה, וכל דבר שמזומן לתת לו הרי זה בבחינת "הילך" אף שלגבי הלוואה נותן לו מעות אחרים אך כל שזה מזומן לתת יש כאן דין הילך. אמנם אם המעות בביתו או במקום אחר, אף שהם אותם מעות עצמם שקיבל בעת ההלוואה אין זה מוגדר הילך (ועי' בזה בשו"ת הרשב"א ב, עה). בפקדון אי"צ שיהיה בידו ממש אלא אף בעומדת באגם מוגדר להילך, שהרי בכל מקום שהיא היא ברשות בעליה שאין בפקדון כבהלוואה "להוצאה ניתנה". (ועי' באריכות במה שכתבנו בעיונים על הדף ב"מ דף ד)

סיכום הדף

נושא: הלכות שאמר רבי אבא

שלח רבי אבא לרב יוסף בר חמא, טען שחברו גנב את עבדו, הנתבע **טוען** שרכשו או קיבלו מאבא, ואומר הנתבע אם תרצה תשבע שלא מכרת וכו', ו**נשבע** התובע. צריך להחזיר את העבד, ולא יכול הנתבע לומר שלא היה בכונתו לכוך. **אמנם למדנו** במשנה בסנהדרין שאם קיבל על עצמו לדון בפני אביו או בפני רועי בקר, **לדעת רבי מאיר** יכול לחזור בו. **לדעת רבנן** לא יכול לחזור בו, א"כ מה חידש רבי אבא שלא יכול לחזור בו הנתבע. **מבארת הגמ'** שחידש רבי אבא, **א**, שיש מחלוקת אף באומר לחברו "אתן לך" ולא רק במחילה. **ב**, נפסקה הלכה כרבנן.

עוד שלח, שניתן לגבות חוב מעבדים כנענים שהוריש המת. **ור"נ סבר** שאין גובים מן העבדים.

עוד שלח, ששלישי כשר להעיד בשני, **היינו** ראובן ושמעון אחים, מותר לנכדו של ראובן להעיד על בנו של שמעון. **לדעת רבא**, יכול להעיד אף לשמעון עצמו. **ולמר בר רב אשי** יכול הנכד להעיד על סבו, **ואין הלכה** כמר בר רב אשי.

עוד שלח, ידע בעדות קרקע לחברו, ועד שבא להעיד נעשה סומא, פסול לעדות. **לרבא**, כשר להעיד על הקרקע שיכול לכוון אבא מתה בלוות השדה. **אבל לא** מקבלים את עדותו על בגד של חברו. **דעת רב ששת**, שנאמן על בגד שאפשר ויכוון מידת אורך ורוחב, ולא נאמן על חתיכת כסף. **לרב פפא**, נאמן אף על חתיכת כסף שהרי יכול לכוון משקל.

למדנו בברייתא, ידע עדות ונעשה חתנו, פיסק ונעשה חרש, נעשה סומא, נעשה שוטה, פסול לעדות. **אולם** ידע עדות ונעשה חתנו, ומתה אשתו, פיסק ונעשה חרש וחרז ונתפתח וכו', **כשר** להעיד. **הכלל**, כל שבתחילה או בסוף היה פסול, פסול. **אולם** תחילה וסוף כשר, כשר. **מבואר** שלא מקבלים עדות מסומא למרות שיועד את העדות ושלא כדברי האמוראים לעיל.

עוד שלח, אמר על תינוק בין הבנים, נאמן. **ולרבי יוחנן** אינו נאמן. **ביאר אב"י**, אם על תינוק בין הבנים יירש כל נכסי, נאמן כרבי יוחנן בן ברוקה. ורבי יוחנן סבר שאינו נאמן כרבנן. **שאל רבא** אם מדובר על ירושה היו צריכים לומר ירש או לא. **אלא אמר** על תינוק בין הבנים שהוא בכור, נאמן כדברי רבי יהודה. ורבי יוחנן סבר כרבנן שאינו נאמן.

עוד שלח, ופטור מן השטול אשתו חלק בבנים כמו מחד מן הבנים, נוגלת. **אמר רבא**, מועיל רק על נכסים שהיו **בשעת אמירה**, ולא על הבאים אח"כ משום שהם דבר שלא בא לעולם. **וחולקת עם כל הבנים** הנמצאים בשעת חלוקה, ולא יכולה לטעון שתחלוק רק עם הילדים שהיו בעת האמירה.

עוד שלח, מלווה שהוציא חוב, לווה טוען שפרע חצי, והעדים מעידים שפרע את הכל. **נשבע** שפרע חצי ומלווה גובה מחצה מנכסים בני חורין ולא ממשועבדים, שיכולים (רק) לקוחות לטעון שסמכו על העדים שאין הקרקעות משועבדות. **ואף שאמר רבי עקיבא** (רבי יעקב. תוס') שבאופן שהלווה הזדה על יותר ממה שהשטר מחייבו, מוגדר למשיב אבידה, ופטור מן השבועה. **אולם** אף שיש עות ששרי באופן שהשטר מחייבו, מוגדר למשיב מוגדר כמשיב אבידה שהרי שיתכן שיחייבו אותו העדים יותר, לכן חייב שבועה. **שאל מר בר רב אשי**, שלכאורה צריך להיות להפך, אף לרשב"א שחלק על רבי עקיבא ואמר שהוא מודה במקצת, **אולם** באופן שיש עדים שמסייעים ודאי הוא משיב אבידה, ופטור מן השבועה.

דרש מר זוטרא בשם רב שימי בר אשי, בכל ההלכות פסקו להלכה כדברי רבי אבא ששלח לרב יוסף בר חמא. **ואמר רב אשי לרבינא**, שבהלכה של נביה מן העבדים, אנו לומדים ששלח רבי אבא כדברי ר"נ שאין גובים מן העבדים. **ומבארת הגמ'**, שרב שימי בא לחדש שפסקים כרבי אבא שפסק כרבי יהודה שנאמן על בן הבנים. **ופסקים** כרבי אבא שלוה שמודה במקצת ועדים פוטרים אותו, חייב שבועה. (שהרי לגבי הנושא של עדות, הוסיפו יותר מרבי אבא. ועדות של פקח שנעשה סומא וכו', כבר נשאו בקושיא שיטת האמוראים.)